

CONTRIBUȚIA CERCETĂRIILOR ARHEOLOGICE DE LA BÂRLAD - VALEA SEACĂ LA CUNOAȘTEREA CULTURII SÂNTANA DE MUREȘ

Ioan Mitrea

A trecut mai bine de un secol de când s-au făcut primele cercetări arheologice în necropolele de la Cernjachov¹, în 1900-1901, și Sântana de Mureș², în 1903, care au permis ulterior formularea conceptului de cultura Cernjachov-Sântana de Mureș; pentru teritoriul vechii Dacii întâlnindu-se mai frecvent, îndeosebi în ultimele decenii, doar denumirea de Sântana de Mureș, pe care o vom folosi, pentru simplificarea titlaturii, și noi în cele ce urmează.

Deși a reținut atenția încă de la primele descoperiri, la noi în țară abia după al doilea război mondial, interesul pentru această cultură s-a reînviat, începând a fi publicate, treptat, rapoarte de săpături, articole și chiar încercări de sinteze. După o sinteză, succintă dar densă în idei și sugestii, datorată lui I. Nestor, din 1960³, abia în anii 1965-1966 au apărut primele monografii și studii de sinteză, mai consistente, care marchează, în fapt, o nouă etapă în studierea culturii Sântana de Mureș.

Avem în vedere monografia lui Gh. Diaconu, despre cercetările de la Târgșor⁴, precum și monografia lui Bucur Mitrea și Constantin Preda despre necropolele din secolul al IV-lea din Muntenia⁵, și nu în ultimul rând apariția unui amplu studiu privind problematica acestei culturi, văzută la scara

întregului teritoriu al vechii Dacii, în care s-a manifestat, datorat lui Ion Ioniță⁶.

După apariția lucrărilor menționate, cercetările arheologice privind cultura Sântana de Mureș au intrat iarăși într-un ușor relaș, pentru ca apoi interesul să revină în prim-plan, îndeosebi în regiunile est-carpătice ale României, publicându-se, în special, rapoarte de săpături arheologice. Așa se face că astăzi dispunem de o „bogată bază de date” care face posibilă o abordare frontală a tuturor problemelor privind cultura Sântana de Mureș.

Considerăm de la început că o nouă dezbatere științifică⁷, având drept temă „Cultura Sântana de Mureș” este încă necesară și posibilă. Ceea ce acum aproape șase decenii, înainte de 1948, era imposibil din cauza insuficienței bazei documentare, iar după anii 1965-1970 a fost în mare măsură obstrucționat de impunerea ideologiei național-comuniste, care „orienta” inclusiv cercetarea arheologică, astăzi a devenit actual și posibil. Cu atât mai mare este meritul organizatorilor acestei dezbateri științifice⁸.

Organizarea la Bârlad a unei dezbateri științifice privind problematica culturii Sântana de Mureș nu este întâmplătoare. După cum

¹ V. V. Chvojka, în *Zapiski Russkogo arheologiceskogo obščestva*, N. S., XII. 1901, p. 172-190. Un studiu monografic asupra cercetărilor de la Cernjachov a publicat, peste mai bine de jumătate de secol, V. V. Petrov, în *MLA*, 116, p. 53-117.

² I. Kovács, în *Dolgozatok*, Cluj, III. 1912, p. 250-367.

³ I. Nestor, în *Istoria României*, I. 1960, p. 687-694.

⁴ Gh. Diaconu, *Târgșor. Necropola din secolele III-IV e. n.*, București, 1965.

⁵ Bucur Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e. n. în Muntenia*, București, 1966.

⁶ Ion Ioniță, *Contribuții cu privire la cultura Sântana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul R. S. România*, în *ArhMold*, IV, 1966, p. 189-259.

⁷ O dezbatere științifică cu tema *Cultura Sântana de Mureș-Cerneahov*, s-a desfășurat la Ploiești în zilele de 29-30 iulie 2005, în cadrul celei de-a patra ediții a Sesiunii de comunicări științifice „Arheologia mileniului I p. Chr.”, organizată de Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova. Cf. Ioan Mitrea, în *Zargidava. Revistă de istorie*, IV, 2005, p. 228-230.

⁸ Dezbaterea științifică cu tema „Aspecte ale culturii Sântana de Mureș”, a fost organizată în cadrul sesiunii anuale a Muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad, în zilele de 19-20 mai 2006.

se știe, Muzeul „Vasile Pârvan” din Bârlad este astăzi depozitarul unui extrem de bogat și valoros patrimoniu arheologic⁹, rezultat al îndelungatelor și intenselor cercetări sistematice întreprinse în așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă, dar și în alte situri din zonă, de către regretatul arheolog și istoric Vasile Palade.

Identificată în 1959, cu prilejul unor cercetări de suprafață, și reținând atenția prin unele descoperiri întâmplătoare, între care resturile unor bordeie, în anii 1960-1961, așezarea aparținând culturii Sântana de Mureș, de la Bârlad-Valea Seacă, a fost cercetată metodic în anii 1967-1975 și 1980-1986, iar necropola corespunzătoare așezării, a fost cercetată, integral, în anii 1971-1980.

Încă din 1966 descoperirile de la Bârlad-Valea Seacă au intrat în literatura de specialitate¹⁰ și au reținut decenii de-a rândul atenția celor care se ocupă de arheologia epocii migrațiilor. Pe măsura derulării cercetărilor, Vasile Palade a publicat mai multe rapoarte de săpături arheologice, articole și studii de sinteză, pregătind, în fapt, o amplă monografie arheologică. Dar timpul n-a mai avut răbdare, trecerea arheologului în lumea de dincolo de viața pământeană, în 1993, a găsit monografia într-o formă înaintată de realizare, dar totuși departe de a fi finalizată. A făcut efortul, exemplar și demn de toată lauda și stima noastră, colega sa de o viață, Eugenia Popușoi, pentru a finaliza ampla monografie asupra rezultatelor cercetărilor arheologice de la Bârlad-Valea Seacă¹¹.

⁹ Muzeul din Bârlad este astăzi cunoscut în țară, dar și peste hotare, nu numai datorită bogatului material arheologic privind cultura Sântana de Mureș, dar și datorită rezultatelor amplelor cercetări efectuate la Trestiana-Bârlad de către distinsa cercetătoare Eugenia Popușoi, într-o așezare neolitică aparținând culturii Criș.

¹⁰ V. Palade, *Atelierele pentru lucrul piepteni din os din secolul al II-lea e. n. de la Bârlad-Valea Seacă*, în *ArkMold*, IV, 1966, p. 261-277.

¹¹ Idem, *Așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă (Sfârșitul sec. al III-lea – a doua jumătate a sec. al V-lea)*. Volum îngrijit de Eugenia Popușoi, Editura ARC 2000, București, 2004, 245 p. text + 296 p. cu figuri + 6 planșe cu planuri de săpături în așezare și necropolă + 12 p. cu aspecte (foto) de șantier. Studiul monografic este precedat de o *Prefață* semnată de Ion Ioniță (p. 7-14), un *Portret „Vasile Palade”*, semnat de Dan Gh. Teodor (p. 33-34) și o *Postfață* datorată Eugeniei Popușoi (p. 235-237). Cele trei texte menționate, precum și

Așa cum rezultă din cele 24 de lucrări publicate în timpul vieții, iar acum și din monografia tipărită postum, Vasile Palade, printr-un efort de durată, de-a lungul a peste trei decenii din viața sa, a dăruit arheologiei și istoriografiei românești rezultatele cercetărilor dintr-un sit de excepție, care a fost și rămâne, cum remarcă distinsul cercetător Ion Ioniță, „un unicat”¹².

Dacă necropola de la Bârlad-Valea Seacă a fost dezvelită în întregime, descoperindu-se în total 547 de morminte, dintre care 295 de morminte de incinerare și 252 de morminte de înhumare, la care se adaugă 18 gropi, din care unele având un vădit caracter cultural¹³, așezarea a fost cercetată parțial, dezvelindu-se 24 de locuințe de suprafață și 21 de bordeie, dintre care 17 sunt bordeie-atelier pentru prelucrarea cornului de cerb și patru sunt bordeie-locuință. La acestea se adaugă 10 anexe, 12 vetre în afara locuințelor, opt locuri de lucru în aer liber, 23 de gropi cu caracter cultural și 18 gropi menajere, la care se mai adaugă și două cuptoare pentru ars ceramică¹⁴.

Având în vedere rezultatele cercetărilor din așezare, cu cele 45 de locuințe descoperite până acum, coroborate cu numărul mormintelor din necropolă și cu unele încercări de estimări paleodemografice pentru așezări din epoca imediat următoare¹⁵, am putea aprecia¹⁶ că așezarea de la Bârlad-Valea Seacă

Capitolul VII: Cronologia așezării și a necropolei, sunt traduse și în limbile engleză și franceză. Credem că este necesar să menționăm și eforturile doamnei director, din acei ani, a Muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad, Nicoleta Amăutu, pentru asigurarea fondurilor de finanțare necesare tipăririi monumentalei lucrări monografice la care ne referim.

¹² Ion Ioniță, *Prefață la monografia „Așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă”*, p. 14.

¹³ V. Palade, *op. cit.*, p. 42 și 85-162. În suprafața necropolei s-au descoperit și 12 gropi care au fost atribuite, pe baza analizei ceramicii aflate în gropi, secolelor X-XII, iar un număr de 29 de gropi au fost lipsite în totalitate de inventar și, în mod firesc, nu au putut fi încadrate cronologic.

¹⁴ Idem, *op. cit.*, p. 42 și 44-84.

¹⁵ Ioan Mitrea, *Estimări paleodemografice privind spațiul est-carpatic al României în secolele VI-X*, în *Carpica*, XX, 1989, p. 315-338.

¹⁶ Am considerat că din totalul membrilor comunității sătești, care s-au regăsit ca număr în necropolă, 10% au avut familii din două persoane, 20% familii din trei persoane, 30% familii din patru

a fost cercetată în proporție de cca. 30-40%. Luând în considerație și dispunerea locuințelor, ori acceptăm că așezarea era foarte întinsă, ori că necropola a fost folosită de membrii mai multor comunități din microregiune, fiind, în fapt, o necropolă a mai multor sate și cătune.

Din prezentarea rezultatelor cercetărilor efectuate în așezarea de la Bârlad-Valea Seacă, rezultă, în primul rând, că nu ne aflăm în fața unei așezări obișnuite, în care a trăit o comunitate sătească ce se ocupa, ca de obicei în epocă, cu cultivarea pământului și creșterea vitelor, ci ni se înfățișează imaginea unui centru meșteșugăresc, de prelucrare a coarnelor de cerb, ceea ce individualizează această așezare față de cele obișnuite, transformând-o într-un punct de referință pentru întreaga arie de manifestare a culturii Sântana de Mureș-Cernjachov¹⁷.

Cercetările din așezarea de la Bârlad-Valea Seacă aduc numeroase date cu privire la tipul de locuință, unele elemente de detaliu în construcția bordeielor și locuințelor de suprafață, dar și elemente specifice bordeielor-atelier, în primul rând prezența „scaunului de lucru”, realizat din gropi de diferite dimensiuni¹⁸.

La rândul lor, investigațiile din marea necropolă de la Bârlad-Valea Seacă aduc numeroase date cu privire la riturile și ritualurile de înmormântare; prezența unor noi credințe cristizate în secolul al IV-lea, alături de credințele și reprezentările magico-rituale de vechi tradiție, în primul rând geto-dacică¹⁹. Numeroase date s-au consemnat în legătură cu mult discutata problemă a mormintelor deranjate. Observațiile atente asupra celor 60 de morminte deranjate din vechime, i-au întărit lui V. Palade convingerea că nu ne aflăm în fața unor practici de jefuire în necropola de la Bârlad-Valea Seacă, și implicit, în celelalte necropole Sântana-Cernjachov, ci, mai curând, în fața unor practici rituale săvârșite în epocă,

persoane și 40% familii din cinci sau mai multe persoane. În această situație, așezarea va fi avut în total cca. 150-160 de locuințe, evident aceste locuințe nu au fost contemporane. Având în vedere durata folosirii necropolei și respectiv durata totală a locuirii în așezare, timpul în care o locuință putea fi folosită și speranța de viață în epocă, apreciem că în satul de la Bârlad-Valea Seacă, aparținând culturii Sântana de Mureș, contemporane vor fi fost la un moment dat cca. 30 de locuințe.

¹⁷ Ion Ioniță, prefață la monografia citată, p. 14.

¹⁸ V. Palade, *op. cit.*, p. 55-68.

¹⁹ *Idem. op. cit.*, p. 173-177.

curând după înmormântare, chiar de către urmași sau rude apropiate ale decedatului²⁰.

Amplele cercetări arheologice de la Bârlad-Valea Seacă au adus importante dovezi privind ocupațiile locuitorilor din vremea culturii Sântana de Mureș, de la agricultură, creșterea vitelor, vânătoare și pescuit²¹, până la practicarea meșteșugurilor, între care se evidențiază meșteșugul prelucrării cornului de cerb²². Descoperirea celor 23 de locuințe-atelier (18 în construcții de tip bordei și cinci în locuințe de suprafață), a două ateliere în construcții anexă (șoproane) și a șapte ateliere în aer liber, fac din centrul meșteșugăresc, de prelucrare a cornului de cerb de la Bârlad-Valea Seacă un centru de referință. Bogăția pieselor din corn de cerb descoperite în cele 32 de ateliere, aflate în diverse stadii de prelucrare, au permis reconstituirea, până la detalii, a tehnicilor de prelucrare a cornului de cerb²³.

Dacă descoperirile din așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă, privind unele manifestări magico-rituale și de cult²⁴, rețin atenția, cu deosebire, ceea ce impresionează este bogăția și varietatea inventarului descoperit²⁵. Inventarul aflat în locuințe și anexele gospodărești sau morminte, evidențiază nu numai bogăția și varietatea acestuia, dar permite și unele observații privind evoluția în timp a acestui inventar. Numeroase obiecte de inventar, descoperite în alte așezări și necropole ale culturii Sântana de Mureș își găsesc analogii în descoperirile de la Bârlad-Valea Seacă, astfel că, și din acest punct de vedere, ansamblul arheologic de aici devine un punct de reper.

O problemă care a reținut mulți ani atenția cercetătorului V. Palade a fost aceea privind încadrarea cronologică a așezării și, respectiv necropolei de la Bârlad-Valea Seacă. Din 1966, când a publicat primul articol referitor la descoperirile de la Bârlad-Valea Seacă²⁶, și până în 1980, a încadrat complexul arheologic la care ne referim în secolul al IV-lea. Abia în 1980, într-un raport privind rezultatele cercetărilor din necropola de la Bârlad-Valea Seacă, admitea că respectiva necropolă,

²⁰ *Idem. op. cit.*, p. 177-179.

²¹ *Idem. op. cit.*, p. 163-164.

²² *Idem. op. cit.*, p. 167-171.

²³ *Idem. op. cit.*, p. 168-171.

²⁴ *Idem. op. cit.*, p. 173-181.

²⁵ *Idem. op. cit.*, p. 182-222.

²⁶ *Idem. op. cit.*, 1966, p. 361-365.

din secolul al IV-lea, în principal, a fost folosită până la începutul secolului al V-lea²⁷. În 1981, revenea, într-un nou articol, și vorbea de așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă din secolul al IV-lea și începutul secolului al V-lea al primului mileniu creștin²⁸. Fără îndoială, noul punct de vedere al lui V. Palade, asupra duratei și, respectiv, a sfârșitului complexului de la Bârlad-Valea Seacă, va fi fost determinat de noile descoperiri din așezarea și necropola la care ne referim, dar și de noile investigații din alte zone ale ariei culturii Sântana de Mureș.

Mai puțin s-a pronunțat arheologul V. Palade asupra începutului așezării și necropolei de la Bârlad-Valea Seacă, vorbind mult timp, în general, de secolul al IV-lea.

Abia acum, în monografia publicată postum, se spune clar că începutul locuirii, la Bârlad-Valea Seacă „se plasează către sfârșitul secolului al III-lea și începutul celui următor”²⁹. Aceași datarc, respectiv sfârșitul secolului al III-lea, este luată în considerație și pentru începuturile înmormântărilor în necropolă³⁰. Dovezile arheologice aduse în sprijinul argumentării acestei datări sunt concludente, încât putem considera că, într-adevăr, începuturile așezării și necropolei de la Bârlad-Valea Seacă pot fi plasate spre sfârșitul secolului al III-lea d. Hr., când începe, în fapt, și cultura Sântana de Mureș, cel puțin în spațiul est-carpatic.

Având în vedere piesele cele mai timpurii, dar și cele mai târzii, din așezare și necropolă, în primul rând obiectele din metal și sticlă care permit o încadrare cronologică mai strânsă, considerăm plauzibilă concluzia arheologului V. Palade, din încheierea monografiei, pe care o cităm în întregime: „se poate stabili că așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă își are începuturile la limita dintre sfârșitul secolului al III-lea și începutul celui următor, existența lor cuprinzând întreg secolul al IV-lea și prelungindu-se, fără întrerupere, până cel puțin

la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al V-lea p. Ch.”³¹.

Datarea sfârșitului așezării și necropolei de la Bârlad-Valea Seacă, contribuie, pe un plan mai larg, la datarea sfârșitului culturii Sântana de Mureș, sfârșit ce poate fi plasat în jurul anului 454³². Această concluzie vine să confirme ceea ce se intuise doar cu decenii în urmă, când se afirma că „limita cronologică superioară a obiectivelor de tip Sântana de Mureș a început să fie tot mai frecvent admisă până în prima jumătate a secolului al V-lea, nefiind exclusă chiar posibilitatea ca unele complexe de locuire aparținând acestei culturi să-și fi prelungit existența până în epoca prăbușirii dominației hunice în regiunile Daciei”³³.

Astăzi este o certitudine că ansamblul arheologic de la Bârlad-Valea Seacă reprezintă un punct de referință pentru cunoașterea întregii problematice privind cultura Sântana de Mureș-Cernjachov. Nici un cercetător serios nu mai poate aborda multipla problemă a culturii Sântana de Mureș-Cernjachov fără a cunoaște și fără a se raporta la rezultatele cercetărilor din așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă.

Când vorbim de cunoașterea rezultatelor cercetărilor arheologice de la Bârlad-Valea Seacă avem în vedere un spectru mai larg de preocupări științifice. Nu este suficient să vezi și să revezi ceea ce a scris V. Palade despre cercetările de la Bârlad-Valea Seacă. Mai este necesară și cunoașterea referințelor la descoperirile de la Bârlad-Valea Seacă, ale unor autori români și străini, creditați ca buni specialiști ai culturii Sântana de Mureș, și nu în ultimul rând este necesară studierea materialelor descoperite, cel puțin a principalelor categorii de inventar, care pot permite o viziune mai cuprinzătoare asupra culturii Sântana de Mureș-Cernjachov.

Vor mai trece probabil multe decenii până vom avea un sit arheologic, cercetat sistematic, privind cultura Sântana de Mureș, de talia celui de la Bârlad-Valea Seacă. Iată de

²⁷ Idem, *Necropola din secolul al IV-lea și de la începutul secolului al V-lea, de la Valea Seacă-Bârlad, în Materiale*, Tulcea, 1980, p. 407-416.

²⁸ Idem, *Aspectul etnic al populației din așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă din secolul al IV-lea și începutul secolului al V-lea e. n.*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, Vaslui, III-IV, 1981-1982, p. 67-80.

²⁹ Idem, *op. cit.*, 2004, p. 233.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Idem, *op. cit.*, p. 226.

³² I. Mitrea, *Observații privind sfârșitul culturii Sântana de Mureș și începuturile culturii Costișa-Botoșana-Hansa, în stadiul actual al cercetărilor arheologice, în Carpica*, XXXIV, 2005, p. 131-142.

³³ Dan Gh. Teodor, *Civilizația romană la est de Carpați în secolele V-VII. Așezarea de la Botoșana-Suceava*, București, 1984, p. 64.

ce nu trebuie să uităm pe cel care ani de zile a lucrat cu șpaclul în mână, a prelucrat și valorificat științific rezultatele cercetărilor de la Bârlad-Valea Seacă, regretatul Vasile

Palade, care a fost un soldat credincios al arheologiei românești, cu precădere al arheologiei epocii migrațiilor.

THE CONTRIBUTION OF THE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES OF BÂRLAD-VALEA SEACĂ IN GETTING INFORMATION ABOUT THE SÂNTANA-DE-MUREȘ CULTURE

After a century of archaeological researches concerning the Sântana-de-Mureș-Cernjachov culture, there has been accumulated a rich material that allows the understanding of the content of this culture, its evolution in time and space.

Within the general context of the archaeological researches regarding the mentioned culture, a special place is occupied by the settlement and necropolis of Bârlad-Valea Seacă. In the Bârlad-Valea Seacă settlement, partly studied, probably in proportion of circa 30–40%, there were discovered 45 dwellings and other household annexes, as well as some pits of a cultural character. In the necropolis, completely investigated, there were discovered 547 tombs of which 295 incineration tombs and 252 inhumations. Mention should also be made for 18 pits, many of them of a cultural character.

A rich archaeological material was found in the settlement and in the necropolis, too as far as the settlement and in the necropolis, too. As far as the settlement is concerned, we are in front of a craftsman's center of processing stag's antlers.

The inventory discovered in the settlement and the necropolis contributes to a better understanding of the beginnings, the evolution, and the end of the Sântana-de-Mureș. It also enriches our knowledge about the content of the Sântana-de-Mureș culture, about the occupations of those who lived in this community of Bârlad-Valea Seacă. New facts about the magic and religious practices are also brought to light.

The results of the carried-out studies allow the chronological placement of the settlement and the necropolis between the end of the third century and the mid-fifth century A. D.

The Bârlad-Valea Seacă archaeological complex is unique within the Sântana-de-Mureș-Cernjachov culture contributing to a better understanding of this important culture of the migration period.